

Okruh 13: OCHRANA ZVÍŘAT PROTI TÝRÁNÍ – VŠEOBECNÁ (5 ZÁKAZŮ)

Úvod

Ochrana zvířat proti týrání je v České republice zajišťována několika právními předpisy, které stanovují vymahatelné požadavky. Je důležité si uvědomit, že jen to, co je stanoveno legislativou, lze vymáhat. Tradičně je ochrana zvířat dělena na ochranu přímou a nepřímou.

Právní předpisy zajišťující přímou ochranu zvířat se zabývají samotným týráním zvířat, definují je, uvádí sankce a další opatření, která mohou být použita pro nápravu situace. Právními předpisy klíčovými jsou v České republice Zákon na ochranu zvířat proti týrání v platném znění č. 246/1992 Sb., s prováděcími vyhláškami, Nařízení Rady ES 1/2005 o ochraně zvířat při přepravě, Nařízení Rady ES 1099/2009 o ochraně zvířat při usmrcování a trestní zákoník. Nepřímá ochrana zvířat neřeší přímo týrání zvířat, ale zabývá se vším, co je se zvířaty spojeno, např. veterinární péče a zdraví zvířat (zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči a o změně některých souvisejících zákonů (veterinární zákon) v platném znění), chov zvířat (zákon č. 154/2000 Sb., o plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat a o změně některých souvisejících zákonů (plemenářský zákon), ve znění pozdějších předpisů), krmiva, atd.

Práce se zákonem

Abychom mohli v zákoně správně číst, musíme s ním umět pracovat. Zákony jsou děleny do jednotlivých paragrafů (§), které mohou být členěny na odstavce označené číslicí a dále na jednotlivá písmena, body atd. Vždy je nutné číst celé ustanovení (větu), nikoli jen jeho část, např.: § 4 odst. 1 písm. c) bod 3 zní: „*Za týrání se považuje z jiných než zdravotních důvodů omezovat bez nutnosti svobodu pohybu nutnou pro zvíře určitého druhu, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete.*“ Nelze říct pouze: „*Omezovat bez nutnosti svobodu pohybu nutnou pro zvíře určitého druhu, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete.*“ V rámci ustanovení může být uveden odkaz na jiný právní předpis, odkaz je uváděn jako horní index a v seznamu „Poznámky pod čarou“ na konci zákona je každý právní předpis přes tento horní index dohledatelný, např. v § 7 odst. 3 zákona č. 246/1992 Sb. je uveden následující odkaz: „*Jestliže je zákrok prováděn osobou odborně způsobilou podle veterinárního zákona^{1f},...*“, na konci zákona v poznámkách pod čarou je u označení 1f uvedeno: „*§ 59 a 59a zákona č. 166/1999 Sb.*“.

Zákon č. 246/1992 Sb.

Účelem zákona č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání v platném znění, dále jen „zákon č. 246/1992 Sb.“, je chránit zvířata, jež jsou živými tvory schopnými pociťovat bolest a utrpení, před týráním, poškozováním jejich zdraví a jejich usmrcením bez důvodu, pokud byly způsobeny, byť i z nedbalosti, člověkem. Tento zákon zároveň zapracovává příslušné právní předpisy Evropské unie, jejímž členem je Česká republika od 1. 5. 2004.

První znění zákona na ochranu zvířat proti týrání vešlo v účinnost 29. 5. 1992, demokratické Československo a později samostatná Česká republika tedy vždy přikládaly ochraně zvířat podstatnou roli. Od roku 1992 byl zákon několikrát novelizován v různém rozsahu, jednalo se o změny jak celých celků, tak pouze určitých pojmů.

V zákoně č. 246/1992 Sb., je stanoveno 5 základních zákazů, které musí být dodržovány. Jedná se o: zákaz týrání zvířat, zákaz propagace týrání zvířat, zákaz bezdůvodného usmrcení zvířete, zákaz opuštění zvířete a zákaz provádění bolestivých zákroků bez znečitlivění. Tyto zákazy postupně rozebereme s uvedením příkladů.

Definice pojmů v zákoně č. 246/1992 Sb.

V § 3 zákona č. 246/1992 Sb. jsou uvedeny definice pojmů pro tento zákon. Některé nejčastěji používané jsou zde uvedeny a okomentovány. Při práci s jakýmkoli zákonem je nezbytné vždy projít definice, neboť v různých pojmech mohou být stejné pojmy chápány různě, viz níže.

Dle zákona č. 246/1992 Sb., je za zvíře považován každý živý obratlovec kromě člověka, nikoli plod nebo embryo. Tudíž na bezobratlé se ustanovení tohoto zákona nevztahují. Ovšem v rámci tohoto zákona se objevují i výjimky, např. za pokusné zvíře mohou být považováni i hlavonožci. (Ochrana bezobratlých je řešena jinými právními předpisy, které můžeme zahrnout do nepřímé ochrany zvířat, např. zákon č. 114/1992 Sb., na ochranu přírody a krajiny v platném znění. V zákoně č. 166/1999 Sb. (veterinární zákon) je uvedeno, že zvířetem se rozumí podle povahy věci a okolností též sperma, vaječné buňky, embrya, násadová vejce, oplodněné jikry a plemeno včel.)

Zvířetem v lidské péči je zvíře, které je přímo závislé na bezprostřední péči člověka. Může se tedy jednat o zvířata v zájmovém chovu, hospodářská, pokusná, handicapovaná atd.

Za hospodářské zvíře je považováno zvíře chované pro produkci živočišných produktů, popřípadě pro další hospodářské nebo podnikatelské účely. Typicky se jedná o chov skotu a prasat využívaných v živočišné produkci. Pokud budeme chovat koně za účelem provozování povoznické činnosti nebo za účelem stahování dřeva při lesnických pracích, bude tento kůň hospodářským zvířetem.

Zvíře v zájmovém chovu je zvířetem, u kterého není hospodářský užitek považován za klíčový a jehož chov slouží k zájmové činnosti člověka nebo je zvíře společníkem člověka.

Mezi zvířata v zájmovém chovu řadíme speciální kategorii zvířat, a to druhy zvířat vyžadujících zvláštní péči. Jsou to druhy zvířat, které vzhledem ke svým biologickým vlastnostem mají zvláštní nároky na zacházení, umístění, krmení a napájení. Pro chov těchto zvířat musí být chovatel držitelem povolení od příslušné KVS SVS, každoročně podstupuje kontroly chovu, zvíře je chováno ve schválených podmínkách a veškeré změny musí být včas hlášeny. Prováděcí vyhláška č. 411/2008 stanovuje druhy ze třídy plazů, ptáků a savců, jedná se např. o jedovaté hady, šelmy, primáty, sovy atd.

Za toulavé zvíře je považováno zvíře, které je v lidské péči, ale není pod trvalou kontrolou nebo dohledem fyzické osoby nebo chovatele a pohybuje se volně mimo své ustájení, výběhové prostory nebo mimo domácnost svého chovatele. Za typický příklad lze uvést psa, který uteče ze zahrady svého chovatele a volně se pohybuje např. po vsi.

Definice opuštěného zvířete se od toulavého liší tím, že ze zjištěných skutečností vyplývá, že chovatel toto zvíře opustil s úmyslem se ho zbavit nebo ho vyhnal, zde jsou typickým příkladem mláďata vyhozená do popelnic, zvířata uvázaná v lese.

Volně žijícím zvířetem se rozumí zvíře, které patří k druhu, jehož populace se v přírodě udržuje samovolně, a to i v případě jeho chovu v zajetí. Typicky se pak jedná o volně žijící zvířata naší přírody (srnec obecný, liška obecná, káň rousná), ale také o zvířata chovaná v zoologických zahradách nebo cirkusech (lev, tygr).

Handicapovaným zvířetem se rozumí volně žijící zvíře, které je v důsledku zranění, nemoci nebo jiných okolností dočasně či trvale neschopno přežít ve své přírodě. Může se jednat o volně žijící zvířata poraněná po střetu s dopravními prostředky, o dravce poraněné o elektrické vedení, mláďata odebraná z volné přírody nebo netopýry vyrušené v zimovištích. Poraněná zvířata nepatřící do skupiny volně žijících nelze označovat za handicapovaná (pes, kočka, prase, laboratorní myš). Péči o handicapované živočichy mohou vykonávat pouze osoby s absolvovaným školením.

Definice jednoho zvířete se může během jeho života měnit, hospodářské zvíře se může stát zájmovým a naopak. Je nutné dodržovat povinnosti chovatelů zvířat vyplývající z jiných

právních předpisů, kde jsou zvířata definována odlišným způsobem než v zákoně č. 246/1992 Sb. (např. plemenářský a veterinární zákon).

V § 3 jsou definovány i pojmy usmrcení, utracení, porážka a utýrání.

Usmrcením se v tomto zákoně rozumí jakýkoli zákrok nebo jednání, které způsobí smrt zvířete, jedná se o nadřazený pojem ostatním.

Utracení je usmrcení zvířete, pokud možno bezbolestně, stanovenými veterinárními prostředky a vybavením, provedené veterinárním lékařem, nebo osobou pod jeho kontrolou, nebo provedené v rámci schváleného projektu pokusů osobou odborně způsobilou.

Porážka je usmrcení jatečného zvířete za účelem využití jeho produktů. Jatečné zvíře není v § 3 definováno.

Utýrání je přivození smrti zvířete v důsledku bolestivého nebo jinou trýzeň zvířeti působícího jednání člověka, které zvíře přežije, ale má za následek nutnost jeho utracení pro následky z utrpení, anebo usmrcení zvířete zakázanými metodami (např. utopení, udušení, ubití, ubodání atd.).

5 zákazů

1. Zákaz týrání zvířat

V § 2 odst. 1 zákona č. 246/1992 Sb. se zakazuje týrání zvířat. V § 4 je vysvětleno, co je za týrání považováno. Jedná se o dlouhý výčet, který postihuje snad všechny možné oblasti, včetně uvedení formulace, že „za týrání se považuje jiné tímto zákonem zakázané jednání, v jehož důsledku dojde k utrpení zvířete“. Dále jsou rozebrány některé příklady z § 4:

V oblasti výživy a napájení se za týrání považuje omezování výživy a napájení z jiných než zdravotních důvodů (zdravotní důvody, např.: lačnění před operací, lačnění před porážkou), podávání potravy obsahující příměsi nebo předměty, které mohou zvířatům způsobit bolest a utrpení (např. kovový drát v senáži), překrmování zvířete nebo krmení zvířete násilným způsobem, pokud se nejedná o zákrok nutný k záchraně jeho života (v České republice a dalších zemích EU je zakázán výkrm hus pro přetučnění jejich jater „foie gras“, výjimka pro Francii, Maďarsko, Španělsko, Belgie a Bulharsko). Za týrání se také považuje využívat živá zvířata ke krmení těch druhů zvířat, u nichž z biologických důvodů není takový způsob výživy nutný, obecně je krmení živými zvířaty tolerováno u hadů, zatímco předložení živé potravy není tolerovatelné např. u šelem v zoologických zahradách.

Za týrání se považuje, pokud je zvíře podrobeno výcviku nebo veřejnému vystoupení, pokud je tato činnost pro zvíře spojena s bolestí, utrpením, zraněním nebo jiným poškozením. Stejně tak se za týrání považuje výchova, cvičení a účelové používání zvířat k agresivnímu chování ke člověku nebo jiným zvířatům a cvičení a zkoušení zvířete na jiném živém zvířeti (mimo lovecké dravce), štvát zvířata proti sobě, používat živá zvířata jako lákadla a nástrahy aniž by to vyžadoval lov.

V oblasti zacházení se zvířaty se za týrání považuje nutit zvíře k výkonům, které neodpovídají jeho fyzickému stavu a biologickým schopnostem a prokazatelně překračují jeho síly (např. pes brachycefalického plemene běžící vedle bicyklu v horkém letním dni). Pokud jsou používány podněty, předměty nebo bolest vyvolávající pomůcky tak, že působí klinicky zjevné poranění nebo následné dlouhodobé klinicky prokazatelné negativní změny v činnosti nervové soustavy nebo jiných orgánových systému zvířat jedná se o týrání (např. špatně nastavený a špatně používaný elektronický obojek pro psa). Chovat zvířata v nevhodných podmínkách nebo tak, aby si sama nebo vzájemně způsobovala utrpení, je považováno za týrání, může se jednat o nevhodnou technologii chovu, např. v odchovně selat jsou příliš velké mezery mezi jednotlivými rošty a selatům mezi ně zapadají nohy, přítomnost zraňujících předmětů v prostorách, kde se nachází zvířata (např. ulomené kovové hrazení mezi jednotlivými boxovými loži v kravíně, vyčnívající hřebíky), nebo chov zvířat ve skupinách, kde

dochází k vzájemnému napadání (např. příliš velké skupiny, špatně vytvořené skupiny). Za týrání je rovněž považováno vyvolávání nepřiměřeného působení stresových vlivů biologické, fyzikální nebo chemické povahy, např. ponechání zvířat ve vlhkém a větrném počasí bez přístřešku, neodklizení kadáveru zvířete. Zacházení, přeprava nebo pohánění zvířete, které vyvolává nepřiměřenou bolest, utrpení a poškození zdraví nebo vede k jejich neúměrnému fyzickému vyčerpání je rovněž týrání, např. pohánění jakýchkoli kategorií zvířat elektrickým poháněčem mimo dospělé skot a prasata.

Za týrání je považováno i omezování svobody pohybu zvířete bez nutnosti, pokud by omezování způsobilo utrpení zvířete. Stejně tak používání prostředků pro vázání nebo jiné omezení pohybu, které způsobují, nebo budou způsobovat bolest, poranění a jiné poškození zdraví je považováno za týrání. Využití elektrického proudu k omezení pohybu končetin nebo těla je považováno za týrání, mimo výjimky použití elektrických ohradníků nebo přístrojů pro elektrické omračování a usmrcování zvířat, nebo odchyt ryb dle zvláštního právního předpisu.

V oblasti péče o zdraví zvířat se za týrání považuje vydat slabé, nevléčitelně nemocné, vyčerpané nebo staré zvíře, pro které je další přežívání spojeno s trvalou bolestí a utrpením, k jinému účelu než neodkladnému bezbolestnému usmrcení. Za týrání je také považováno podávání dopingových látek a látek, které poškozují organismus zvířete a mají za cíl změnit vzhled zvířete. Provádění určitých chirurgických zákroků za účelem změny vzhledu nebo jiných vlastností zvířete je považováno za týrání, i kdyby tyto zákroky byly provedeny za použití celkové nebo lokální anestezie, prostředků snižujících bolest, především se jedná o kupírování uší, ničení hlasivek, amputace drápů, zubů, jedových nebo pachových žláz, řezání paroží ve vývojové fázi živé tkáně z jiných než zdravotních důvodů, také poškozování kostí, svalů nebo nervů křídel ptáků starších 3 dnů pro zabránění jejich létání. Podávání veterinárních léčiv a přípravků (mimo volně prodejné) bez souhlasu veterinárního lékaře, provádění krvavých zákroků, úprava kopyt a podkovářské úkony prováděné jinou než odborně způsobilou osobou je považováno a týrání. Mezi tyto uvedené zákroky nejsou řazeny paznehtářské úkony. Zasahovat do průběhu porodu způsobem, který neodpovídá jeho obtížnosti, a zvyšuje bolest nebo poškozuje zdraví matky a mláďete je rovněž považováno za týrání. Pokud je zvíře usmrceno způsobem působícím nepřiměřenou bolest a utrpení, jedná se o týrání. Co se týče označování zvířat, je za týrání považováno vymrazování, mimo ryby, a označování výžehem, mimo koně.

Opuštění zvířete s úmyslem se ho zbavit nebo je vyhnat je považováno za týrání, výjimkou je návrat volně žijících zvířat do přírody.

Za týrání nelze považovat výše uvedené činnosti, pokud jsou spojeny s naléhavou potřebou záchrany života zvířat nebo lidí v naléhavých situacích záchranných prací dle zvláštních právních předpisů anebo pokud se jedná o provádění schváleného projektu pokusu.

2. Zákaz propagace týrání zvířat

Zákaz všech forem propagace týrání zvířat je stanoven v § 2 odst. 2 zákona č. 246/1992 Sb. V § 4a je vysvětleno, co je za propagaci týrání zvířat zejména považováno. Jedná se o vystavování, předvádění nebo jiné demonstrace zvířete, na kterém byl proveden zákrok za účelem změny vzhledu uvedený v § 4 na veřejném vystoupení (např. výstava psů s kupírovanýma ušima). Také je za propagaci týrání zvířat považováno zveřejnění popisu, vyobrazení nebo audiovizuální záznam, který navádí k postupům, praktikám chovu nebo výcviku, odchytu a usmrcování, úpravám vzhledu a dalším zásahům do jeho zdravotního stavu, které jsou spojeny s týráním zvířat tak, jak je vymezeno v tomto zákoně a z doprovodné informace nebo jinak nevyplývá, že se jedná o činnost zakázanou tímto zákonem. Např. ve zprávách o týrání zvířat je vždy uvedeno, že šlo o porušení zákona a že daná činnost se nesmí provádět. Pokud je na sociálních sítích sdílen příspěvek zobrazující týrání zvířat, dopouští se přestupku poskytovatel služby.

3. Zákaz bezdůvodného usmrcení zvířete

V § 5 odstavci 1 zákona č. 246/1992 Sb. je řečeno, že nikdo nesmí usmrtit zvíře bez důvodu. Následně jsou uvedeny důvody k usmrcení. Důvodem k usmrcení zvířete je využití produktů zvířete chovaného nebo drženého pro produkci potravin, vlny, kůže nebo jiných produktů. Od 1. února 2019 je zákaz chovu zvířat výhradně za účelem zisku kožešin, tzn., byly zakázány tzv. kožešinové farmy. Chov zvířat na maso, kdy jsou využity jejich kožešiny jako sekundární produkt, je stále povolen (např. králíci, nutrie).

Důvodem k usmrcení zvířete je také slabost, nevyлéčitelná nemoc, těžké poranění, genetická nebo vrozená vada, celkové vyčerpání nebo stáří zvířete, jsou-li další přežívání pro zvíře spojeny s trvalým utrpením. Bezprostřední ohrožení člověka zvířetem je také důvodem k usmrcení, přičemž nikde není ono bezprostřední ohrožení člověka definováno a lze k němu tedy přistupovat velmi individuálně, každý chovatel si musí uvědomit, že je za své zvíře zodpovědný a musí předcházet všem rizikovým situacím, přičemž každý člověk může chápat bezprostřední ohrožení jinak (např. pes skáče a chce si hrát s malým dítětem, může být pochopeno jako útok na dítě, člověk trpící strachem ze psů může za bezprostřední ohrožení považovat úplně jinou situaci než zkušený kynolog). Výkon práva myslivosti a rybářství dle zvláštních předpisů, stejně jako nařízené mimořádné veterinární nebo hygienické opatření při ochraně před nákazami mohou být důvodem k usmrcení. Mimořádná veterinární opatření se vyhláší při likvidaci ohnisek a zabránění šíření nálezů, může se jednat o usmrcení všech zvířat jednoho druhu nebo třídy, např. v České republice probíhala během roku 2018 mimořádná veterinární opatření v rámci boje s nákazou africký mor prasat, kdy došlo k usmrcení řady divokých prasat ve vymezeném pásmu. Pokud v projektu pokusu není stanoveno jinak, je důvodem k usmrcení ukončení pokusu na pokusném zvířeti. Důvodem k usmrcení zvířete je dále regulace populace zvířat v lidské péči a volně žijících zvířat, přičemž regulací populace se rozumí soubor soustavně prováděných opatření, které přispívají k udržení populace v určité zdravotní a genetické kvalitě, nástroj usmrcování je až sekundární, primárně se má omezit nabídka potravních zdrojů a možností rozmnožování. Můžeme sem zařadit programy pro omezování rozmnožování ferálních koček nebo management chovu zvířat v zoologických zahradách. Deratizace a depopulace dle zvláštních právních předpisů jsou také důvody k usmrcení, stejně tak jím může být zvláštní opatření, pokud nelze identifikovat zvíře dle § 22 plemenářského zákona nebo dle § 53 veterinárního zákona.

V zákoně jsou dále stanoveny požadavky týkající se odborné způsobilosti na úseku utrácení a porážení zvířat. Každá osoba provádějící usmrcení zvířete je povinna přesvědčit se, že zvíře je mrtvé.

Zákon stanovuje zakázané metody usmrcení, řadí se sem utopení a další metody udušení včetně použití léčiv typu myorelaxantů (látky způsobující relaxaci svalů, takže dojde k udušení zvířete při plném vědomí), ubití, ubodání nebo jiné metody způsobující nepřiměřenou bolest a utrpení, použití elektrického proudu pokud nedojde k okamžité ztrátě vědomí, použití látek a přípravků, jejichž dávkování neuvede zvíře do hlubokého celkového znecitlivění a bezpečně nezpůsobí následnou smrt. Stejně tak je zakázáno použití lepů a podobných prostředků, které omezí pohyb zvířete tak, že k usmrcení dojde v důsledku nedostatku potravy a tekutin nebo v důsledku jiných metabolických poruch. Tyto metody jsou současně chápány jako způsob týrání zvířat dle § 4 odst. 1 písm. o). Zákon zakazuje výrobu, dovoz a prodej čelistových a lepících pastí.

4. Zákaz opuštění zvířete

V § 6 je řečeno, že nikdo nesmí zvíře opustit s úmyslem se ho zbavit nebo je vyhnat. Za opuštění se nepovažuje vypuštění zvířete do jeho přirozeného prostředí, pokud je to vhodné z hlediska stavu zvířete a podmínek prostředí. Vypuštění uzdraveného volně žijícího zvířete je

v pořádku, opuštění handicapovaného volně žijícího zvířete je porušením tohoto zákona. Zároveň je opuštění zvířete chápáno jako týrání zvířat dle § 4 odst. 1 písm. s).

5. Zákaz provádění bolestivých zákroků zvířatům bez znecitlivění

Povinnost vykonávat zásahy způsobující bolest jedině po celkovém nebo místním znecitlivění zvířete osobou odborně způsobilou stanovuje § 7 zákona č. 246/1992 Sb.

Znecitlivění není požadováno, pokud se neprovádí při srovnatelných zákrocích na lidech nebo pokud znecitlivění není podle úsudku veterinárního lékaře proveditelné nebo nutné nebo pokud by provedené znecitlivění způsobilo větší bolest než zákrok samotný.

Odstavec 3 § 7 uvádí zákroky, u kterých není znecitlivění požadováno, pokud je zákrok prováděn osobou odborně způsobilou, jedná se o kastraci samců mladších 7 dní u prasat a samců skotu, ovcí, koz nebo králíků mladších 8 týdnů, kteří netrpí žádnou anatomickou vadou pohlavních orgánů; odrohování chemickou nebo tepelnou kauterizací u telat a kůzlat mladších 4 týdnů, krácení ocasu u selat mladších 7 dní, jehňat a štěňat mladších 8 dní; odstraňování ostruh, hřebenů, posledních článků křídel, krácení zobáků, drápů, nastřihování meziprstních blan v 1. dni života drůbeže, u pižmových kachen odstraňování drápů a zkrácení horní části zobáku do 21 dní věku; kauterizace zobáků kuřat mladších 10 dní určených k produkci konzumních vajec; obrušování nebo odštípnutí zubů savých selat; označování zvířat jejich tetováním, ušní známkou nebo elektronickým čipem; označování zvířat vrubováním uší, označení koní výžehem nebo označování ryb vymrazováním.

§ 4 odst. 1 písm. g) zákona č. 246/1992 Sb. vyjmenovává v rámci týrání zvířat několik zákroků, které nelze na zvířatech vykonávat ani za použití látek znecitlivujících a snižujících bolest, jedná se o chirurgické zákroky prováděné za účelem změny vzhledu nebo jiných vlastností zvířete, např. kupírování uší a ničení hlasivek nebo použití jiných prostředků, které vedou k omezení hlasových projevů, amputace drápů, zubů, jedových nebo pachových žláz z jiných než zdravotních důvodů, řezání paroží nebo jeho částí ve vývojové fázi živé tkáně z jiných než zdravotních důvodů, poškozování kostí, svalů nebo nervů křídel ptáků starších 3 dnů pro zabránění jejich létání.

Zdroje:

Zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů. In: ASPI [právní informační systém]. Wolters Kluwer ČR [vid. 9. 10. 2019].